

LAGEN GENOM MOSE – Joh 1:17

Kontrast eller kontinuitet?

Ska förhållandet mellan kristendom och judendom karakteriseras som kontrast eller kontinuitet, som en motsättning eller som en fortsättning? Att det inte finns ett enkelt antingen eller är nog klart för de flesta. Rent historiskt är det ju klart, att det från början råder en kontinuitet. Jesus från Nasaret var själv jude liksom hans första efterföljare. Och lika klart är det, att den senare historien kom att gå i kontrastens tecken. Kyrkan och synagogan kom redan under slutet av första århundradet mer och mer att gå skilda vägar. Och den begynnande skilsmässan mellan de två blev snart definitiv. Äretecknet och segersymbolen för den ena religionen - korset - blev tecknet på hat och förföljelse för den andra.

Problemet är dock givetvis allra djupast av teologisk art. Och då är fråga om denna historiska utveckling från kontinuitet till kontrast är en konsekvens av kristendomens väsen. Vad är kristendomen för något i förhållande till sin moderreligion? Kontrast eller kontinuitet - vilket ord gör bäst rättvisa åt Nya Testamentet självt och därmed åt kristendomens grundsyn och väsen? Den kristna läroutvecklingen gick tidigt i kontrastens tecken. Ofta framställdes judendomen som den mörka bakgrunden till kristendomen, som själva typen för ett felaktigt gudsförhållande, där antiteser som distans - närhet, bokstav - ande, vedergällning - kärlek, gärningar - tro, och framförallt, lag - evangelium (nåd) blev nyckelord, när man skulle karaktärisera förhållandet till judendomen. När Marcion skrev sitt verk Antiteser och som den förste utvecklade en antitetisk teologi på ett systematiskt sätt blev han för alla tider kyrkohistoriens mest inflytelserike "kyrkofader". Att han officiellt fördömdes såsom kättare innebar visserligen, att kyrkan kanoniserade de skrifter som nu utgör vår bibel. Men man gjorde det med behållande av den antitetiska grundsyn som var Marcions. Den synen har alltsedan dess fjättrat kyrkan på ett sätt som den aldrig kunnat frigöra sig ifrån. Än idag är det antitesen som präglar det mesta som sögs och skrivs av kristna, så snart de yttrar sig om Gamla testamentet i förhållande till det Nya och om judendomen i förhållande till kristendomen. Vi har i långa stycken blivit oförmögna att uppskatta skriften så som de första kristna gjorde det. Det skedde, när den levande rotkontakten bröts. Det skedde, när kyrkan började göra anspråk på att vara ett "nytt Israel" som ersatt det gamla, och som inte längre behövde lyssna till Israels röst. Då sprack resonansbotten, bibelns grundton miste sitt djup, sin fulla klang.

Och eller men?

Jag ska här bara ge ett enda exempel på detta. Och då har jag valt ett ställe som blivit något av ett locus classicus för den antitetiska ersättningsteologin - Joh 1:17; "Ty lagen gavs genom Mose, men nåden och sanningen har kommit genom Jesus Kristus." Att utsagan är att förstå som en motsättning mellan Mose och Jesus Kristus, mellan lagen och nåden, förefaller vara höjt över alla tvivel. Av 16 av de mest kända exegetiska kommentarerna till Johannesevangeliet som jag gått igenom, är det bara en (Brown) som lämnar möjligheten öppen för att det inte behöver röra sig om en sådan antites. Perikopen utgör predikotext på Kyndelsmössodagen. I Psalmer och visor rekommenderas man att sjunga Ps 73 i anslutning till predikan: "Mose gav oss lag och krav, Halleluja! Jesus lyfter bördan av Halleluja!" (Varför man ska sjunga Halleluja efter första ledet förstår jag inte.) Så som vi blivit lärda att läsa Joh 1;1, passar nog den versen bra till predikan. Men frågan är, om predikan passar till Johannestexten. Jag menar nämligen att den inte innehåller tillstymmelsen till motsättning mellan Mose och lagen å ena sidan och nåden å den andra. Men

det återstår att visa. Och det går bara att göra ytterst summariskt på det utrymme som här står till förfogande.

Det första som slår en, när man läser på grekiska är, att det faktiskt inte står något "men" (= grek de) mellan de båda halvverserna i grundtexten. Texten skall alltså översättas: "Ty lagen gavs genom Mose, nåden och sanningen har kommit genom Jesus Kristus." Nu kan man i och för sig hävda, att det här rör sig om en sk antitetisk parallellism, så att det likväl är fråga om en antites mellan de båda leden. Fast rent principiellt anser jag, att en översättning ska undvika omtolkande omskrivningar och lämna dem till kommentaren. Det är märkligt, att det bara är David Hedegårds översättning som är ordagrann på den här punkten. Och det är allvarligt. För nu vill jag försöka visa, inte bara att det inte står något "men" i grundtexten utan att det faktiskt inte kan stå ett "men". Inte ens ett tänkt sådant.

Jag vill visa, att detta paradställe för den antitetiska grundsynen i själva verket ger uttryck för den andra grundsynen - kontinuiteten. Joh 1:17 talar inte bara emot den ohöjda marcionismen, som skulle tolka versen ungefär så här: Först genom Jesus Kristus kommer nåden och sanningen. Tidigare kände man bara Gamla Testamentets Gud, som kännetecknas av lag och krav, behård rättvisa, dom efter förtjänst, sådant som utgör antitesen till det som sammanfattas under "nåden och sanningen" som kommit under Jesus Kristus. En lite försiktigare variant skulle kanske säga: Nåden och sanningen fanns visserligen förebildade, förutsagda. Men de var ej uppenbarade. Man visste inte vad det var, innan Jesus Kristus kom. Jag menar, att också denna finare form av marcionismen missar poängen i det som Johannes vill säga. Det blir klart, om vi låter bibelns hela klangregister ljuda. Låt oss göra ett försök.

Vem är subjekt?

Redan några mycket allmänna reflexioner borde göra oss lite misstänksamma inför den klassiska tolkningsmodellen. Låt oss då tänka på hur Johannes inleder sitt evangelium: "I begynnelsen fanns Ordet..." Vilket ord? Jo, givetvis ordet som var hos Gud, det skapande Ordet "i begynnelsen", och det uppenbarade Ordet som Mose fick ta emot på Sinai och som sedan tog gestalt i "en Heliga Skrift", dvs Lagen, Profeterna och Skriftena, det som vi ända sedan Marcions dagar kallar för "Gamla Testamentet". Det Ordet var det som blev kött i Jesus Kristus och tog sin boning ibland oss. Enligt hela den klassiska judiska traditionen kan detta gudsord sammanfattas i begreppet Tora, som i Septuaginta översätts med nomos, som vi sedan översätter med "lag". Eftersom ingen profet fick umgås med Gud på ett så innerligt sätt som Mose (5 Mos 34:10), gäller han som mottagaren och bäraren av uppenbarelsen framför alla andra. "Toran gavs genom Mose på Sinai" är en fast rabbinsk formulering. Detta "gavs" eller "blev given" är en sk. divinium passivum, som i själva verket uttrycker en vanlig omskrivning av Gud. Gud är alltså subjektet: Gud gav Toran till Mose på Sinai.

Det är just denna formulering vi finner hos Johannes. Detta borde göra oss betänksamma: "Om nu evangelisten inleder sitt evangelium med att tala om det gudomliga Ordet och sedan säger, att Gud givit detta ord till Mose, är det då inte underligt för att inte säga otroligt, att han nu skulle sätta detta ord i någon sorts motsättning till det inkarnerade Ordet, Ordet som blev kött? Är det inte samma Gud som verkar i båda fallen? Motsäger Gud sig själv? Här rör vi vid själva hjärtpunkten: Guds bilden. Frågan om antites eller kontinuitet gäller inget mindre än Guds bilden. Marcion var i varje fall konsekvent. Han sa rent ut, att Jesus Kristus uppenbarade en ny Gud. Det har väl ingen teolog vågat säga efter honom. Men jag menar, att konsekvensen av det klassiska sättet på vilket vi talar om Mose och lagen och Gamla testamentets Gud, Israels Gud. Om vi är lika ärliga som Marcion.

Inte blir det lättare att upprätthålla den antitetiska tolkningsmodellen, om vi går igenom ställena där Johannes talar om Mose. Det må räcka att hänvisa till vad han säger några versar senare i samma första kapitel: “ Vi har funnit honom som det står om i Moses lag och hos profeterna...” (1:45). Mose är entydigt positivt framställd hos Johannes. Hur kan han då stå i motsättning till Jesus, och hur kan Ordet i Toran stå i motsättning till nåden och till Ordet som blev kött?

Ännu en reflektion i korthet: Är det något som den judiska traditionen från äldsta tid vet, så är det att Toran är uttryck för nåd och sanning. En vanlig rabbinsk formulering är torat chesed, “Nådens Tora”, “Nådens lag”. Och den formuleringen finns faktiskt i bibeln, i Ords 31:26. Men det märker vi inte, när vi läser 1917 års översättning. Där är uttrycket nämligen översatt med “vänlig förmaning”. Att toran, lagen, skulle kunna vara nåd, det har Marcion och hans efterföljare vant sig av med att tänka. Följaktligen rättar man - medvetet eller omedvetet - översättningen därefter. Ordets och ordens klangdjup går förlorat. Men för judarna är det helt klart: Lagen föremedar nåden, ja, är nåd. Därför att Gud är subjekt.

En judisk midrash

Vad menar då Johannes, när han ställer samman Mose och lagen å ena sidan och Jesus och nåden å den andra? Låt oss först se på den omedelbara kontexten, nämligen versarna 14-18, vilka på ett särskilt sätt utgör en enhet. rent formellt är avsnittet en typisk judisk midrash (textutläggning). En sådan brukar inledningsvis ange några viktiga termer och nyckelbegrepp, som man sedan närmare belyser genom att upprepa dem och sätta in dem i nya sammanhang. Vers 14 är en sådan “programvers”. Där återfinner vi förutom det allt överskuggande begreppet “Ordet”, termerna “se”, “härlighet”, “full-fullhet”, “nåd” och “sanning”, vilka sedan återkommer i versarna som följer. Denna tydliga midrashstil berättigar till antagandet, att Johannes framställning utgör en midrash över en bestämd text, och att den judiska förståelsen av denna text är väsentlig för förståelsen av Johannes.

För att kunna spåra denna text behöver vi veta, vilka som är de hebreiska motsvarigheterna till nyckelorden ovan. Låt oss först stanna vid “nåden och sanningen”, på grekiska charis kai aletheia och på hebreiska chesed we-’emeth. Vi vet, att både begreppet “nåd”, chesed, och “sanning”, ’emeth, är mycket vanliga i den hebreiska bibeln. Med hjälp av en konkordans finner man emellertid, att också kombinationen av de båda orden förekommer, närmare bestämt på inte mindre än 25 ställen, varav 10 hos Mose. Dessutom är denna sammanställning mycket känd i den judiska traditionen, ja, så känd, att om jag säger chesed we-’emeth till en judisk skriftlärare idag, så vet han precis vad jag talar om. Och med största sannolikhet citerar han ett alldeles bestämt ställe som är ett sådant där riktigt kärnställe i den judiska traditionen, ungefär som vi ibland citerar Joh 3:16, “lilla bibeln”. Låt oss närmare undersöka den texten. det är nämligen den som ligger till grund för tankarna i johannesprologen.

I 1917 års översättning lyder texten: “Herren, Herren! - en Gud, barmhärtig och nådig, långmodig och stor i mildhet och trofasthet, som bevarar nåd mot tusenden, som förlåter missgärning och överträdelser och synd, men som ingalunda låter någon bliva ostraffad, utan hemsöker fädernas missgärning på barn och barnbarn och efterkommande i tredje och fjärde led (2Mos 34:6-7). Vi begränsar oss här endast till den del av texten som är av direkt relevans för förståelsen av Joh 1:14 (“full av nåd och sanning”) blir ännu tydligare när vi ser på den vidare kontexten i vilken 2 Mos 34:6-7 står.

Synd och nåd

Hela avsnittet beskriver givandet av toran till Mose. För andra gången. I 2 Mos 31:18 tar han emot de båda tavlorna för första gången på Sinai berg. Under tiden har emellertid det hänt, som i den judiska traditionen betraktas som det verkliga syndafallet för Israel: Guldkalven (2 Mos 32). Denna händelse är så djupt allvarlig, därför att folk så att säga syndar på nåden. Gud har räddat sitt folk och fört det ut ur Egypten. Han har gjort tecken och under. Och han har slutit förbund med dem, och de har lovat att vara trogna det förbundet (2 Mos 24:7f). Detta till trots har de nu gjort sig en kalv, som de tillber och offrar till. Ja, de säger t o m att det är kalven som är deras Gud som fört dem ut ur Egypten (2 Mos 32:8)! Alla är med. Alla faller. Avfaller!

Aldrig någonsin i Israels historia har folket råkat in i en så djup kris. det är faktiskt enda gången som skriften säger, att Gud hotar med att utplåna sitt folk och göra om intet det förbund han slutit med dem; han säger till Mose, att han ska förgöra dem - "dig vill jag sedan göra till ett stort folk" (2 Mos 32:10). Men Mose vägrar. Han vill inte själv vara med, om inte Gud förlåter sitt folk: "men förlåt dem nu deras synd; varom icke, så utplåna mig ur boken som du skriver i" (32:32). I kapitel 33 fortsätter Mose sitt bönesamtal med Gud. Ja, han t o m hotar med sittstreck; om inte Gud själv går med sitt folk, så kan de lika gärna bli kvar och förgås därute i öknen (33:14)!

Och nu sker det: Gud tar sitt folk till nåder trots allt. Mose har nu blivit bönhörd. Men han vill ha ett synligt tecken på att han och hans folk har funnit nåd inför Guds ögon. Han ber om tre ting: a) att Gud själv ska gå med dem, b) att Gud ska utmärka sitt folk bland alla andra folk på jorden (33:16) och slutligen c) att han ska få se Guds härlighet (33:18). Denna hans sista begäran blir dock avslagen, "ty ingen människa kan se mig och leva" (33:20). Och så får Mose nöja sig med att se Gud på ryggen (33:23). De båda första bönerna blir emellertid uppfyllda: Gud går med sitt folk och för dem till sitt land. Och han sätter sitt tecken på dem, förbundstecknet, som utmärker dem bland alla folk på jorden. Hur vet vi det? jo, främst genom det som nu beskrivs i följande kapitel: Mose får för andra gången stiga upp på berget och ta emot två nya tavlor, förbundets tavlor. Gud ger Toran (lagen) till Mose, det är beviset på hans nåd (se hela kapitel 34).

Lagen såsom evangelium

Om vi nu för ett ögonblick skulle glömma allt vad vi lärt oss om lag och evangelium och bara ser på det avsnitt vi nu har behandlat och ställa frågan: Är givande av lagen till Mose på Sinai uttryck för nåd eller för något som står i motsättning till nåd? Får Israel Toran som en börda, till straff för det onda de gjort, eller som ett tecken på förlåtelse och nåd? Frågan är retorisk. tydligare kan det väl knappast sägas, att toran just är torat chesed, Nådens lag. Att lagen är evangelium! När Mose för andra gången får ta emot lagtavlorna, och förbundet förnyas, visar sig Gud sådan han är, både nådig och sannfärdig.

Det är därför som 2 Mos 34:6-7 är ett sorts koncentrerat evangelium i den judiska traditionen. Man talar utifrån de verserna om Guds 13 egenskaper. Inte sällan ser man dem skrivna på skåp längst fram i synagogan där torarullarna förvaras - den tora som visar, att Gud är rav chesed we'emeth, "full av nåd och sanning". Man vet också att berätta, att förbundsarken inte bara innehöll de nya lagtavlorna utan även skärvorna av de gamla som en påminnelse om syndafallet. Så blev arkens innehåll en konkret predikan om synd och nåd.

Två gånger nåd

En detalj i 2 Mos 34:6-7 går förlorad i vår vanliga översättning. Men den är viktig för att vi ska förstå vad som är poängen i Joh 1:14-18. det är en upprepning av ordet chesed, "nåd", i den hebreiska grundtexten: "full av nåd och sanning, bevarande nåd mot tusenden..." Enligt den judiska tolkningstraditionen har varje ord sin djupa mening. Gud pladdrar inte. han har lagt in djupheter i sitt Ord, hemligheter som ibland bara antyds. Om nu ordet "nåd" står två gånger, när Guds egenskaper räknas upp, uttrycks därmed något nytt när samma ord upprepas för andra gången. Det innebär, att två olika aspekter av Guds nåd kommer till uttryck i 2 Mos 34:6-7. Den första aspekten är den som vi redan talat om: Den nåd som Gud bevisar sitt folk Israel, när han ger toran till Mose och förnyar sitt förbund. Men därmed är Guds nåd inte uttömd. Gud är dessutom sådan, att han "bevarar nåd mot tusenden". Ordet notzer, som är översatt med "bevarar", betyder att magasinera, lägga upp ett förråd som man har i beredskap. Och ordet för "tusenden" kan också rent allmänt uttrycka en mycket stor mängd.

Som folk betraktat hör inte Israel dit. "Icke därför att ni var större än alla andra folk var det Herren som fäste sig vid eder och utvalde eder, ty ni är ju mindre än alla andra folk" (5 Mos 7:7). Varför utvaldes då Israel? Var det frö deras egen skull? Gång på gång sägs det i bibeln, att när Gud utväljer så gör han det för de mångas skull. Han har något större och vidare i sikte. När Abraham utväljs och får löftet om en stor välsignelse, så sägs det samtidigt: "I dig skall alla folk på jorden bli välsignade" (1 Mos 12:3, 18:18, 22:18, 26:4). Samma typ av dubbelt löfte får Jakob (1 Mos 28:14). Och när Israels folk utväljs för första gången på Sinai och får höra, att de ska vara Herrens särskilda egendom, ett rike av präster och ett heligt folk, så ges exakt samma motivering: "Ty hela jorden är min" (2 Mos 19:5-6). Det sker för världens skull. Och när Israel nu benådas och för andra gången utväljs efter synden med guldkalven, känner vi igen samma mönster för Guds handlande. När han ger sin nåd till Israel, är han samtidigt sådan, att han magasinerar nåd för de många "tusenden"), alltså för världens alla folk. Det vill alltså säga, att när ordet chesed förekommer två gånger efter varandra uttrycks därigenom detta mönster för Guds handlande: Han ger nåd åt Israel när han ger dem lagen och sluter förbund med dem (=nåd nr 1), och samtidigt tänker han på hela världen och lägger upp ett förråd av nåd, som han håller i beredskap år alla folk, tills tiden är fullbordad (=nåd nr 2). På Sinai blir "nåd nr 1" verklighet för Israel, medan "nåd nr 2" ges i löftets form.

Detta sätt att tolka de båda chesed i 2 Mos 34:6-7 låter sig dessutom motiveras utifrån flera av de 25 ställena där "nåden och sanningen" kombineras. Denna kombination uppfattas nämligen som ett citat eller en hänvisning till 2 Mos 34:6-7. Det rabbiniska sättet att citera är just att ta ut ett par karaktäristiska nyckelord; att citera med siffror på kapitel och versar är förvisso en sen företeelse. Det är då påfallande att ungefär hälften av dessa 25 ställen står i ett eskatologiskt sammanhang, där det talas om just hedningarnas (egentligen "folkens") frälsning. Vi ska här endast ta fram det mest karaktäristiska exemplet - Jona 4:2. Jona är den ende profeten i den hebreiska bibeln som får ett uppdrag att gå till "hedningarna" och predika. Vi skulle kunna säga, att han är en sorts Gamla testamentets motsvarighet till "hedningarnas" apostel, Paulus i det Nya. Hans uppdrag är visserligen begränsat, men han blir ändå därigenom ett tecken på den eskatologiska, universella frälsningstiden, när löftena till "hedningarna" ska bli verklighet; förmodligen är det detta som ligger bakom Jesu tal om "Jona tecken", vilket jag dock inte kan gå in på här. Jona profeterar för Nineve, att staden ska förstöras om 40 dagar (3:4). Men folket vänder sig till Gud med bön om nåd. gud skonar då staden. Jona hade tydligen sina aningar om att Gud skulle handla på det sättet. Han vet uppenbarligen att Gud har nåd att ge också åt de andra folken, för han säger - och då citerar han just 2 Mos 34:6-7 - "Ack, Herre, var det inte detta jag tänkte, när jag ännu var i mitt

land! Därför vill jag ock i förväg fly undan till Tarsis. Jag visste ju (sic!) att du är en nådig och barmhärtig Gud, långmodig och stor i mildhet (full av nåd) och sådan att du ångrar det onda.” Exemplet kan mångfaldigas, men vi har nu fått tillräcklig bakgrund till Joh 1:14-18.

Nåd utöver nåd

Det är uppenbart att Andra Moseboken 33 och 34 för Johannes har fått en ny aktualitet genom Jesus Kristus och inkarnationen. Han nämner inte bara rent allmänt samma situation som beskrivs i 2 Mos 33 och 34, nämligen givandet av lagen till Mose. In i själva ordvalet anspelar han direkt på nämnda text - se Guds härlighet, vara full av nåd och sanning. Och framför allt: han tar upp förekomsten av de båda chesed, “nåd”, på det rabbinska sätt som vi belyst ovan. Det gör han i vers 16: “ Av hans fullhet har vi ju alla fått, ja, nåd utöver nåd”. Här står charis anti charitos, vilket förmodligen motsvaras av hebreiskans chesed ‘al chesed, “nåd ovanpå nåd”. Att det är tanken på det som vi ovan kallat “nåd nr 1” och “nåd nr 2”, som är nyckeln till förståelsen av vers 17, blir klart genom det lilla ordet hoti, “ty”, som inleder vers 17 och binder den samman med föregående vers. det innebär alltså, att vers 17 vidareför tanken från vers 16. Tanken är då denna, helt i linje med den judiska traditionen och med bibelns egen framställning av laggivandet på Sinai som beviset på Guds nåd: Tidigare har vi (dvs Israel) fått nåd därigenom att Lagen blev given genom Moses (vers 17a). Men nu har också “nåden och sanningen” kommit, dvs nu har den “nåd nr 2” blivit verklighet som tidigare endast fanns i löftets form - en nåd för de många, för alla folk (jfr. Joh 12:32). “Nåden och sanningen” är alltså ett typiskt rabbinskt sätt att citera 2 Mos 34:6-7 på och att därvid ta fasta på den eskatologiska profetian om en nåd som Gud har förvarat åt de många (notzer chesed la-alafim). Därför kan Johannes nu tala om nåd ovanpå nåd (vers 16), ty genom Mose blev lagen given (nåd nr 1), och nu har Jesus Kristus kommit också med nåd nr. 2.

Därmed ser vi, att Mose och lagen i vers 17a också har inordnats under nåden på ett sådant sätt, att den totala kontinuiteten råder mellan versens båda led. Om man nu inskjuter ett “men” - som inte står grundtexten - mellan de båda halvverserna, förvanskar man texten till den grad, att den kommer att säga raka motsatsen till vad den faktiskt säger. detta är ett memento för bibelöversättare att inte gå utöver vad skrivet är, utan ödmjukt underordna sig en text fylld av djupheter och hemligheter.

Nasareen - han som bevarar nåd

En rolig liten upptäckt får till slut understryka den tolkning som här lagts fram. Om man läser 2 Mos 34:6-7, inte i den vetenskapliga utgåvan Biblia Hebraica utan i en riktig torarulle, ser man genast en intressant detalj i den handskrivna texten: Den första bokstaven i notzer chesed (“bevarande nåd”), alltså den hebreiska bokstaven nun, är skriven på ett alldeles speciellt sätt. Den är markerat större än alla de andra bokstäverna. Detta är på fallande eftersom hebreiskan normalt inte skiljer mellan stora och små bokstäver. Detta så kallade nun rabbati finns i alla torarullar världen över. En sådan rulle skrivs på pergament med yttersta noggrannhet. Inte en prick får ändras, inte heller bokstävernas form. Vi har därför här att göra med en urgammal skrivtradition. Det är nog svårt att bevisa, varför ordet notzer skrivs med ett stort nun. men nog ligger väl det antagandet närmast, att det kommit att skrivas på det sättet, därför att det ansågs speciellt viktigt och innehöll en särskild mening.

Är det manne den hemligheten Matteus känner till och anspelar på i den gåtfulla utsagan i 2:23: “...bosatte han sig i en stad som heter Nasaret, för att det som var sagt genom profeterna skulle uppfyllas: Han skall kallas nasare.” Staden Nasaret heter på hebreiska Natzeret, som är en form

bildad på samma rot som notzer. Vanligtvis brukar exegeterna peka på ordet netzer, "telningen" i Jes 11:1 som bakgrund till Matt 2:23. Det är säkert riktigt, men det går inte djupt nog. Enligt de judiska tolkningsprinciperna består ett djupt samband mellan en och samma rot, alldeles oavsett i vilken form den förekommer - som verb, adjektiv, substantiv etc. Enligt en annan grundläggande tolkningsprincip bygger profeterna på toran och utlägger och tillämpar den i nya situationer. När nu roten ntzr förekommer både hos Jesaja och hos Moses, är det alltså Moses som är grundläggande. Jag menar därför att Matteus hade både Jes 11:1 och 2 Mos 34:7 i åtanke, när han såg en profetisk uppfyllelse i att Jesus blev nasare - notzri. Därmed blir också pluralformen "för att det som var sagt genom profeterna skulle uppfyllas" mycket konkret. Jag tror för övrigt att han tänkte på fler ställen i skriften, där roten ntzt förekommer - t ex Jes 42:6f. "Jag, Herren har kallat dig i rättfärdighet, och jag vill fatta dig i handen och bevara dig och fullborda i dig förbundet med folket och sätta dig till ett ljus för folkslagen", men det får bli ämnet för en annan uppsats.

Teologi i dialog

Detta bibelstudium exemplifierar teologi i dialog. Mötet med levande judendom har väckt nya frågor och gett nya svar. Att ifrågasätta och att bli ifrågasatt och tvingas lämna invanda älsklingsstankar, det är vad mötet leder till. Eftersom gudsuppenbarelsen är så oändlig i dess djup och vidd och ingen enda har kunnat fatta mer än en liten del av den, är dialog nödvändig, i synnerhet med det folk som burit denna uppenbarelse till oss.

För att knyta an till Joh 1:17 Vi kristna har andra ledet, men vi behöver lära mer om det första, om nåden genom Mose, om toran såsom evangelium. Judarna kan öppna toran för oss. De kan hjälpa oss med att få Gamla och Nya Testamentet att hänga ihop på ett nytt och bibliskt sätt, såsom det var för de första kristna. Mose och Jesus hör nämligen ihop. Ända fram till bibelns sista bok, där Gud blir allt i alla. De finns båda med i sången som den främsta skaran sjunger: "Och de sjöng Guds tjänare Mose sång och Lammets sång" (Upp 15:3). Ty båda fick förmedla nåd. Nåd utöver nåd.

Jerusalem

Göran Larsson

(Publicerat första gången SKM 1986)